

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra estetiky

Autoreferát disertační práce

Mgr. Jan Hlávka

Role estetické hodnoty v obecné teorii hodnot Ralpa B. Perryho

Role of Aesthetic Value in Ralph B. Perry's General Theory of Value

Úvod

Předkládaná disertační práce se zabývá teorií hodnoty Ralpa Bartona Perryho (1876–1957), profesora filosofie Harvardovy univerzity (1905–1946) a prezidenta východní divize Americké filosofické asociace (APA) (1920–1921). Perry náleží k průkopníkům této filosofické disciplíny ve Spojených státech – jeho první publikace na téma obecné teorie hodnot, *The Moral Economy*, vyšla v roce 1909 jako jedna z prvních (vedle prací Hugo Münsterberga a Wilbura M. Urbana). Definitivní verze této teorie, kterou předložil ve spisech *General Theory of Value* (1926) a *Realms of Value* (1954), je některými historiky považována za nejrozsáhlejší a nejdůslednější axiologický projekt, který v USA ve své době vznikl (Frankel 1960, s. 452; Pepper 1950, s. 497). Filosofické jádro Perryho teorie vychází z amerického novorealismu, jehož hlavní teze Perry spoluformuloval (Holt et al. 1910), ale významně se opírá též o dobově čerstvé poznatky z oblasti přírodních a společenských věd, především evoluční biologie a behaviorální psychologie.

Protože dvěma pilíři Perryho projektu jsou obecná definice hodnoty a obecné principy kritiky hodnot (neboli *morální ekonomie*), unikla pozornosti téměř všech dobových kritiků a pozdějších historiků Perryho teorie skutečnost, že její trvalou a opakovaně zpracovanou složkou je rovněž otázka hodnoty estetické. Tato otázka představuje pro každou teorii hodnoty specifickou výzvu, neboť bývá považována za hodnotu finální, amorální a prostou sobeckých zájmů a hledisek. Cílem této práce je popsat, jak se Perry s estetickou problematikou vypořádal, jak vymezil její rozsah, jak estetickou hodnotu definoval, a jakým způsobem ji včlenil (i s výše popsanými specifiky) do struktury ostatních lidských hodnot.

Hlavní překážkou, se kterou se tato práce musela vypořádat, je velmi omezená sekundární literatura. Téměř všechny texty, které byly Perryho filosofickému odkazu věnovány, jsou nevelkého rozsahu a mají přehledový charakter (Blau 1952, Boman 1955, Frankel 1960, Pepper

1950, Reck 1964). Většinou se zaměřují především na jeho roli v dějinách amerického realistického hnutí a projekt hodnotové teorie pojednávají až v druhé řadě. Perryho řešení problému estetické hodnoty se žádná z nich vůbec nevěnuje. Všechny práce této sekundární literatury jsou také více než padesát let staré a z hlediska hodnocení Perryho přínosu je nelze považovat za aktuální. Z této situace vyplývá zároveň také hlavní přínos předkládané práce: otázku estetické hodnoty je nutno klást přinejmenším s vědomím širšího kontextu diskuze o obecné povaze hodnot, a zároveň s přihlédnutím k její historii. Z hlediska obou těchto kritérií představuje Perryho teorie řešení, které je komplexní, historicky významné, a přesto dosud unikalo důkladnější akademické pozornosti.

Cíle, metodika a řešerše

Hlavním cílem práce je představit čtenáři celek Perryho všeobecné teorie hodnoty a v jeho rámci vymezit pojetí a úlohu speciální hodnoty estetické, nejprve v izolaci, potom ve vztahu k hodnotám ostatním. Perryho obecná definice tvrdí, že hodnota je „*libovolný předmět libovolného zájmu*,“ (Perry 1926, s. 115); dvěma jejími hlavními prvky, které je nutné dále popsat, jsou tedy zájem (*interest*) a jeho předmět (*object of interest*). Protože definice estetické hodnoty předpokládá, že se jedná o korelát speciálního zájmu – zájmu estetického, spočívá naplnění cíle práce ve třech krocích:

- (1) Vymezení speciálního estetického zájmu a jeho definujících vlastností.
- (2) Určení, co je předmětem tohoto zájmu. Skutečnost, že Perry identifikuje hodnotu v primárním smyslu s předmětem zájmu, předesílá, že také nabízí originální pojetí tohoto předmětu. V oblasti estetiky bude toto pojetí zásadní pro zodpovězení otázky konstituce estetického objektu.
- (3) Popis, jak estetický zájem interaguje s ostatními zájmy – estetickými, či mimo-estetickými. Tento krok lze formulovat jako otázku, do jaké míry je estetická hodnota autonomní, a do jaké míry je podřízena externí kritice.

Zvolenou metodou je podrobné čtení, výklad a interpretace vybraných Perryho textů. Hlavní zřetel práce je tedy *monografický* (pozornost se omezuje ty texty Perryho teorie, které se věnují problematice hodnoty a bezprostřední reakci na ně) a *systematický* (periodizace a dynamika vývoje Perryho teorie hodnoty budou upozaděny ve prospěch důrazu na její formulaci, vnitřní souvislosti, originální vhled a dobový explanační potenciál). Ve prospěch tohoto přístupu svědčí, že se Perryho teorie hodnoty navzdory bezmála půlstoletí vývoje změnila málo a nové příspěvky k ní jsou spíše odpovědí na vývoj diskuze a dobovou kritiku, než hlubokými revizemi.

Korpus zpracované literatury tvoří Perryho texty zabývající se problematikou obecné teorie hodnoty, a především ty, které se zaměřují na problém hodnoty estetické. Jsou jimi (v chronologickém pořadí) raný esej *Poetry and Philosophy*, publikovaný v *The Philosophical Review* (Perry 1902a), pátá kapitola z *The Moral Economy* s názvem *The Moral Criticism of Fine Arts* (Perry 1909, s. 171-212), prakticky celý text knihy *General Theory of Value* (Perry 1926), kapitola *World Culture and National Culture* z knihy *One World in the Making* (Perry 1945, s. 170-203) a trojice kapitol *The Object of Interest*, *Modes of Interest* a *Arts and Aesthetics* z knihy *Realms of Value* (Perry 1954, s. 34-49, 72-85, 323-353). Vysoce relevantní jsou ale celé texty všech tří monografických prací ke všeobecné teorii hodnoty (Perry 1909, Perry 1926, Perry 1954). Kromě uvedených kapitol a publikací tato práce čerpá z celého souboru vydaných Perryho knih, studií a recenzí v odborných časopisech. Nezahrnuje ale průzkum rukopisné pozůstalosti, k níž jsem během psaní neměl přístup. Jedná se tedy o rekonstrukci Perryho teorie estetické hodnoty tak, jak byla představena v publikovaných pracích.

Pro účely komparace či uvedení do kontextu jsou v práci využity také texty, k nimž Perry ve svých dílech přímo odkazuje, např. *Pain, Pleasure and Aesthetics* Henryho R. Marshalla (Marshall 1894), *The Sense of Beauty* George Santayany (Santayana 1955), *Principles of Psychology* Williama Jamese (James 1890) a další, a také dobová kritika Perryho teorie. Přední roli má v tomto ohledu Stephen C. Pepper, jenž v knihách *A Digest of Purposive Value* (Pepper 1947) a *The Sources of Value* (Pepper 1958) předložil vlastní verzi realistické teorie hodnoty, která z Perryho díla na jednu stranu vychází, ale na druhou jej rozsáhle kriticky reviduje. Zároveň Pepperova estetická teorie obsahuje rozvinutou teorii estetického objektu a estetického hodnocení, které skýtají vhodný materiál pro komparaci s těmiž koncepty v Perryho teorii.

Sekundární literatura o Perryho filosofii není nikterak rozsáhlá a omezuje se na texty všeobecně informačního charakteru. Dosud nebyla Perrymu věnována žádná monografická práce. Všechny podrobnější výkladové studie se datují do 50. a 60. let minulého století, což Perrymu dává punc zpola zapomenutého autora. Nejpodrobnější výklad Perryho filosofického stanoviska a výčet jeho přínosů moderní filosofii může čtenář nalézt v knihách Josepha L. Blau *Men and Movements in American Philosophy* (Blau 1952), Charlese Frankela *The Golden Age of American Philosophy* (Frankel 1960) a Andrew Recka *Recent American Philosophy* (Reck 1964). Dvě posledně uvedené práce dokonce Perryho řadí mezi nejvýznamnější osobnosti americké filosofie první poloviny 20. století. Perryho úlohu v širším kontextu realistického hnutí ve Spojených státech pak zpracovává monografie Larse Bomana *Criticism and Construction in the Philosophy of the American New Realism* (Boman 1955). Všechny výše uvedené práce kladou hlavní důraz na Perryho úlohu ve formování novorealistického hnutí a všeobecné teorii hodnoty se věnují teprve v druhé řadě. Cenným příspěvkem k tomuto tématu je proto esej Stephena C. Peppera “A Brief History of General Theory of Value”, publikovaný ve sborníku *A History of Philosophical Systems* (1950), v němž je Perrymu přisouzena vůdčí úloha v rámci celé disciplíny. V českém prostředí přináší první a doposud nejúplnější zhodnocení Perryho pozic jak v oblasti novorealismu, tak teorie hodnoty přehledová publikace Karla Vorovky *Americká filosofie* (1929).

Jestliže je reflexe Perryho přínosu k teorii hodnot omezená, pak reflexe jeho příspěvků k otázkám estetické hodnoty a teorie umění prakticky neexistuje. Žádná z uvedených publikací sekundární literatury nevěnuje estetické fasetě Perryho hodnotového systému zmínku přesahující rozsah jedné věty. Toto opomenutí je možné chápat jako negativní hodnocení, jak dosvědčuje například lapidární konstatování S. C. Peppera: „*Perryho teorie je zvláště slabá po estetické stránce, a zvláště silná po etické stránce,*“ (Pepper 1950, s. 497). Perryho jméno také chybí ve

všech prostudovaných přehledových publikacích k estetice a umělecké kritice 20. století.¹
Předkládaná práce se tedy zabývá tématem dosud zcela nezpracovaným a má v tomto ohledu průkopnický charakter.

¹ Guido Morpurgo-Tagliabue se sice ve své *Současné estetice* odkazuje k Perryho jménu v jedné poznámce pod čarou (Morpurgo-Tagliabue 1985, s. 474), uvedená citace však neodkazuje k žádnému esteticky relevantnímu Perryho názoru, nýbrž k jeho proslavené epistemologické studii *The Egocentric Predicament*.

Výstupy disertační práce

Estetický zájem

Prvním krokem k určení místa estetické hodnoty v Perryho všeobecné teorii hodnoty bylo tuto hodnotu vymezit a určit její definiční charakteristiky. Ústřední Perryho tezí je, že hodnota je předmětový korelát zájmu, „*libovolný předmět libovolného zájmu*“ (Perry 1926, s. 116). Estetická hodnota jako speciální typ potom závisí na speciálním typu zájmu – zájmu estetickém.

Avšak abychom mohli popsat, v čem spočívá specifikum zájmu estetického, je nejprve nutno objasnit, v jakém smyslu používá Perry samotný pojem zájmu. Perry v různých spisech nabízí celkem čtyři definice zájmu z různých perspektiv: (1) ranou biologickou definici (Perry 1912, s. 304), (2) introspektivní psychologickou definici (Perry 1914, s. 150), (3) vrcholnou biologickou definici (Perry 1926, s. 179) a (4) behaviorálně psychologickou definici (Perry 1926, s. 185–186). Tyto definice, s výjimkou rané biologické definice, která byla v *General Theory of Value* přeformulována, jsou vůči sobě komplementární a ukazují konstitutivní úlohu zájmu jako součásti živé mysli. Mysl chápe Perry jako hraničního fenomén mezi biologií a psychologií, jež lze popsat pouze kombinací introspekce a objektivního pozorování. Hlavní slovo nakonec Perry dává behaviorální definici zájmu, která je v *General Theory of Value* vyvozena jako poslední, a zároveň slouží jako výchozí definice uváděná v *Realms of Value*:

„*Zájem je řetězec událostí určovaný očekáváním jejich výsledku. Neboli libovolná věc je předmětem zájmu, pokud její očekávání vyvolává činnosti, které spoléhají na její uskutečnění nebo neuskutečnění,*“ (Perry 1954, s. 3).

Hlavní složky behaviorální definice zájmu jsou ovládající tendence (*governing propensity*), která zájem po celou dobu jeho existence řídí, je hlavním impulzem k činnosti organismu, a současně stanovuje podmínky uspokojení zájmu a ustání činnosti; dále je to předmět zájmu (*object*

of interest), od něhož subjekt očekává uskutečnění dosud nerealizovaných fází ovládající tendence; podřízené činnosti (*subordinate acts*), tj. konkrétní činnosti organismu, které jsou v souladu s ovládající tendencí a za určených podmínek směřují k dosažení předmětu zájmu; a konečně anticipační sada (*anticipatory set*), která vytyčuje cestu k dosažení předmětu zájmu a organizuje podřízené činnosti nikoliv tak, že druhá začíná teprve když první ustane, nýbrž tak, že na sebe plynule přiléhají.

Perryho popis struktury zájmu je sice všeobecně platný, ale připouští různé modifikace zájmu, jež jsou představeny v dichotomických dvojicích. Podle Perryho lze rozlišovat mezi zájmy pozitivními a negativními, progresivními a rekurentními, vážnými a hravými.

Estetický zájem definoval Perry jako zájem o aprehenzi (*interest in apprehension*) (Perry 1909, s. 180). Tímto pojmem míní, že předmětem estetického zájmu není sama externě lokalizovaná fyzická věc, nýbrž její účinek na živou mysl v procesu vnímání. Předmětem estetického zájmu tedy není nezávislý předmět, ale vnímaná forma, kterou mysl konstituuje v procesu vnímání, jenž je tímto nezávislým předmětem řízen a určován. Tento popis je však nedostatečný, neboť mysl se svého předmětu nechápe pouze vnímáním, ale také čítím, emocionálním cítěním a intelektuálním rozuměním referencím v předmětu obsaženým. Všechny tyto čtyři procesy nazývá Perry souhrnně formami aprehenze (Perry 1954, s. 323).

Estetický zájem je tak v první řadě definován skrze svůj předmět – aprehenzi. V druhé řadě jej však lze popsat pomocí řady specifických vlastností, které ze vztahu k jeho předmětu vyplývají. Ve všech třech hlavních spisech Perry nabídl více či méně úplný seznam charakteristik estetického zájmu. Tyto seznamy se však vzájemně zcela nepřekrývají a často nazývají tutéž vlastnost různými jmény. Z tohoto důvodu jsme vytvořili jejich kompilativní seznam napříč

jednotlivými spisy. Estetický zájem je podle Perryho teorie *univerzální, soběstačný, rekurentní, kontemplativní, aktivní, hravý, emocionálně pozitivní, fúzující* a schopný *fixace idejí*.

Univerzalita estetického zájmu znamená, že jej nalezneme v každém úseku vývoje lidské kultury: je vlastní všem epochám, všem civilizacím a společenským vrstvám, a dokonce i všem jednotlivým lidem, byť se v každé z nich projevuje v různé míře a obrací se k různým předmětům. Zároveň také znamená, že se estetický zájem může obrátit k libovolnému předmětu, je latentně přítomen v každé situaci a soupeří s ostatními zájmy o dominanci. Za třetí jeho univerzalita znamená, že se nejedná o jediný samostatný zájem, nýbrž spíše o všeobecný typ všech zájmů, které se vyznačují výše popsanými vlastnostmi. Vedle estetického zájmu rozlišuje Perry ještě dva další univerzální zájmy, praktický a kognitivní. V případě interakce či konfliktu mezi zájmy se k nim pak přidává čtvrtý, zájem morální, jenž je ovšem ostatním nadřazen, neboť usiluje o jejich harmonickou organizaci.

Vedle univerzality je estetický zájem charakterizován tím, že je *soběstačný*, tj. není spojen s žádnou akutní biologickou potřebou, a proto je také relativně odolný vůči nasycení a únavě. Jeho hlavním regulačním principem je tak přivyknutí opakujícím se podobným stimulům a postupná „ztráta zájmu“ o ně. Tento princip popsal Stephen C. Pepper jako zákon habituace (Pepper 1921) a Perry od něho tento koncept přejal. Estetický zájem je podřízen zákonu habituace proto, že je zájmem *rekurentním*, neboli zaměřeným nikoliv k tomu, co má být dosaženo, nýbrž k udržování, prodlužování a rozvíjení současného stavu. Zároveň je také zájmem *kontemplativním* – neusiluje o provedení změn ve vnější skutečnosti; přesto nelze říci, že by byl pasivním, neboť udržování pozornosti a rozvíjení procesu aprehenze je *svébytnou aktivitou* subjektu.

Nejvýraznější vlastností estetického zájmu je ale *hravá modifikace* zájmů jiných typů. Hra podle Perryho spočívá v dobrovolném sebeomezení subjektu. Hravý zájem modifikuje zájem

vážný: progresivní, cílevědomá aktivita vážného zájmu je v hravé modifikaci prováděna pouze do té míry, aby nedosáhla svého cíle a mohla být prodlužována a opakována. Kočka hrající si s myší ji pouští a znovu chytá, její hra je ale podmíněna omezením aktů vedoucím k zabití a sežráním myši, jež jsou za normálních okolností kulminací loveckého zájmu kočky. Podstatou hravého módu podle Perryho je, že z progresivních zájmů činí zájmy rekurentní, což s sebou přináší, mimo jiné, také změny v jeho emocionální kvalitě (Perry 1926, s. 254).

Popsaná univerzalita estetického zájmu je důvodem, proč o něm Perry v několika případech také hovoří jako o estetickém postoji (Perry 1954, s. 162). Lze Perryho tedy vnímat jako proponenta postojové estetiky? Domněnku, že tomu tak skutečně je, potvrzuje srovnání s texty Roberta M. Ogdena *The Esthetic Attitude* (Ogden 1905) a Herberta S. Langfelda *The Aesthetic Attitude* (Langfeld 1920). Ogden definuje postoj analogickým způsobem jako Perry zájem, tedy jako soulad mezi očekávaným výsledkem činu a afektivním stavem, jenž toto očekávání doprovází (Ogden 1905, s. 410). Langfeld spojuje estetický postoj s kontemplací, aktivní participací subjektu a prolínání kvalit objektu a subjektivního výkonu (Langfeld 1920, s. 59) analogicky k tomu, jak Perry popsal kontemplativnost, aktivitu a fúzi coby charakteristické vlastnosti estetického zájmu.

Domníváme se však, že Perryho záměrem nebylo zařadit se po bok proponentů postojové estetiky, nýbrž spíše ukázat, že místo, které vymezuje estetice v rámci svého projektu obecné teorie hodnot, není v rozporu s hlavními názorovými proudy v rámci dobové diskuze. Tím lze vysvětlit posun odkazů k různým estetickým teoriím mezi Perryho spisy: od fyziologické estetiky a teorie vcítění v *The Moral Economy*, po *Gestalt*-psychologii a pragmatickou estetiku Pepperovu v *Realms of Value*.

Estetický objekt

Vztah zaujatosti, jenž konstituuje hodnotu, má svůj subjektivní a objektivní pól. Tyto póly reprezentují v Perryho definici zájem a jeho předmět, jenž je podle ní *locus valoris* – nositelem hodnoty v primárním smyslu. To, co platí na obecné úrovni pro libovolný předmět libovolného zájmu, platí také na speciální úrovni pro předmět zájmu estetického, jež Perry v souladu s tradicí postojové estetiky označuje jako estetický objekt.

V první řadě je třeba zdůraznit, že předmětem zájmu není nezávisle existující věc. Jestliže ústředním prvkem v definici zájmu je kognitivní akt očekávání, je předmět zájmu tímto kognitivním aktem zprostředkováván a konstituován (Perry jej proto nazývá *zprostředkující kognitivní soud*). Předmět zájmu je předmět očekávání, k němuž subjekt zaujímá afektivní motorický postoj (Perry 1926, s. 345). Protože očekávání, které tento předmět zakládá, je výkonem subjektu, můžeme tento předmět nazvat v souladu s filosofií Franze C. Brentana předmětem *intencionálním*.

Očekávání rovněž vždy obsahuje futurální referenci: zakládá se na aktuálně existující situaci, ale jeho předmět dosud neexistuje. Má povahu hypotézy, jejíž pravdivost musí teprve být ověřena. Očekávání je tedy omylné povahy a jeho předmět je předmětem *problematickým*. To platí dokonce i v případě předmětu rekurentního zájmu: ačkoliv aktuální předmět rekurentního zájmu subjekt těší (nebo naopak dráždí), to, co z něj dělá zájem, a nikoliv pouhý afektivní počitek, je očekávání, že předmět bude těšit i nadále. Toto očekávání má stejnou strukturu a povahu jako očekávání zprostředkující předmět progresivního zájmu.

Za třetí, předmětem očekávání není pouhý výskyt určité věci nebo stavu v prostředí, nýbrž uspokojení zájmu interakcí s nimi. Předmětem zájmu není dům, nýbrž dům-k-bydlení. Takto pojatý

intencionální předmět má *index-predikátovou strukturu*: označuje jak příležitost neboli index soudu (dům), tak jí odpovídající konání neboli predikát soudu (bydlení v domě).

Takto komplexní problematický intencionální předmět je podle Perryho skutečnou lokací hodnoty v původním smyslu. Protože lokace hodnoty do předmětu zájmu byl bod nejčastěji napadaný Perryho kritiky, věnuje disertační práce samostatné podkapitoly vyrovnání se s nabízenými alternativami: lokací hodnoty do uspokojení zájmu či pudu, jež proponují D. H. Parker a S. C. Pepper (Parker 1930 a 1957, Pepper 1958), anebo objektivistické ztotožnění hodnoty s podmínkami uspokojení zájmu, bez ohledu na to, zda daný zájem vyvstane nebo nikoliv, jak navrhuje Otis Lee (Lee 1945).

Estetický objekt se oproti tomu, co jsme o předmětu zájmu řekli v obecném smyslu, vyznačuje několika specifiky. Výchozí otázka zní, co vlastně je estetický objekt. Estetický zájem jsme definovali jako zájem o aprehenzi. Jeho objektový korelát s index-predikátovou strukturou tedy musí být aprehenzí něčeho. Jeho indexem je nějaká, zatím blíže neurčená, oblast objektivní skutečnosti a jeho predikátem je subjektivní akt aprehenze. Abychom mohli blíže určit index estetického objektu, je nutné právě z Perryho pojetí aprehenze vyjít.

Perry popisuje celkem čtyři druhy aktů aprehenze a jim odpovídající čtyři vrstvy estetického objektu, ačkoliv připouští, že tento rozbor nemusí být úplný (Perry 1909, s. 181): *čítí, percepce, emocionální formu aprehenze* (cítění) a *intelektuální formu aprehenze* (význam a výraz). Tyto vrstvy jsou propojené a kumulativní v tom smyslu, že každá následující je sycena hodnotou té předcházející. Počet aktivně zapojených vrstev aprehenze rozlišuje mezi relativně triviálními a relativně komplexními estetickými objekty.

Pozoruhodnou roli v Perryho analýze estetického objektu hraje emocionální forma aprehenze. Zdá se totiž, že ačkoliv smyslové a perceptuální kvality, stejně jako významy a

vyjadřované ideje náležejí objektivní stránce skutečnosti, emoce patří na „subjektivní“ pól aprehenze. Perry však prostřednictvím experimentální teorie emocionálních forem Carolla Pratta (Pratt 1934) ukazuje, že vyjadřované emoce jsou zakotveny ve formální struktuře předchozích vrstev aprehenze. Co však jejich příklad nejjasněji ukazuje, je, že estetický zájem osciluje mezi objektivním a subjektivním pólem aprehenze, mezi vnímáním a prožíváním, a tato oscilace je do té míry plynulá, že se zdá, že index a predikát estetického objektu fúzí (Perry 1954, s. 332).

Tento rys estetického objektu se znovu obnaží v otázce, zda předmět estetického zájmu musí být externě lokalizovatelný. Dokud Perry mluví o uměleckých dílech, vypadá to, že externí lokalizace je nutnou podmínkou. Jakmile se ale jeho pozornost zaměří na mimo-uměleckou oblast, na estetický zájem jenž doprovází zájmy praktické a kognitivní, ukáže se, že estetickým objektem může být také aprehenze introceptivních a proprioceptivních vjemů:

„U zájmu, takto pojatého jako směna nebo transakce, zahrnujícího určitý způsob konání a vhodnou příležitost, můžeme popsat přepínání důrazu z jednoho na druhé. Horolezec se zajímá vždy o určitou horu-k-vylezení. Ale časem jej stále více začne zajímat ‚lezení pro ně samotné‘. Bude trávit prázdniny hledáním hor, jakýchkoliv hor, které poskytnou dobrou příležitost pro horolezecký mód konání. Ohnisko horolezcovy pozornosti může oscilovat mezi horou a lezením, anebo se v něm může obojí prolnout. [...] Existuje však typ zájmu, v němž se konání samo stane předmětem. Tělesné konání ve spojení se svou příležitostí může samo zavdat příležitost k nadřazenému způsobu konání. Hora se může pro horolezce stát nepodstatnou, nebo úplně zmizet ze zřetele, když si uvědomí, řekněme, jak se jeho plíce rozpínají, jak jeho svaly brní námahou, a bude se snažit tento vjem prodloužit. Konáním je nyní aktivní pozornost a tělesná aktivita je její příležitostí. Ve hře těchto motivací, v úsilí o dosažení cíle a radosti z tohoto úsilí, slouží druhý akt jako dosycení toho prvního a obohacuje totalitu hodnoty,“ (Perry 1954, s. 43-44).

Uvedená citace je názorná z dvojího důvodu. Za prvé jasně ukazuje případ, kdy se estetický zájem obrací na introceptivní počítky (svaly brnící námahou, rozpínající se plíce), za druhé dokládá, že se estetický zájem může organicky propojit se zájmy ostatními. Dochází tedy jak

k oscilaci mezi objektivním a subjektivním pólem aprehenze, tak mezi progresivním a rekurentním módem zájmu. Tento vnitřní pohyb ohniska pozornosti v rámci zájmu Perry trefně popsal jako prvek tance v rámci estetické zkušenosti (Perry 1954, s. 333).

Zvláštní důraz na vrstevnatost estetického objektu, na temporální dimenzi procesu aprehenze, na vnitřní pohyb pozornosti mezi objektivním a seberefektivním pólem estetické zkušenosti, stejně jako na schopnost estetického zájmu sytit se zájmy jinými v přepínání mezi progresivním a rekurentním módem patří největší přednosti Perryho estetické teorie.

Role estetické hodnoty

Estetický zájem není od ostatních zájmů izolován, naopak je latentně přítomný ve všech subjektech a všech situacích. Interakce různých zájmů se může vyvinout v jejich harmonickou spolupráci, popsanou v příkladu s horolezcem. Může však nastat také situace, kdy spolu dva zájmy nejsou slučitelné a nastává jejich konflikt. Podle jakých kritérií se v takové situaci subjekt rozhoduje, který zájem uskutečnit?

Na tuto otázku má odpovědět druhá část obecné teorie hodnoty, již je obecná kritika hodnot. Perry tvrdí, že kritika podléhá čtyřem standardům: *správnosti*, *intenzity*, *preferenci* a *inkluzivity*. První standard *správnosti* se týká pravdivosti zprostředkujícího kognitivního soudu, tedy očekávání, které dodává zájmu jeho předmět. Ačkoliv Perry důrazně odmítá činit ontologický rozdíl mezi hodnotami založenými na správných a chybných soudech, přesto tvrdí, že hodnoty založené na správném soudu jsou lepší, protože jsou relativně stabilnější či trvalejší:

*„Hodnota založená na pravdě není jen založená moudře a správně podle kognitivních standardů, ale je založena **bezpečně** [zvýraznil JH]. Nebude otřesena, až se naše poznání zúplní, zatímco hodnota založená na chybě je zrádná a nestabilní, ohrožená odhalením [omylu],“ (Perry 1926, s. 615).*

Standard správnosti je však pouze korektivní; nepomůže nám rozhodnout mezi dvěma správnými hodnotami. Standardy inkluzivity, preference a intenzity jsou kvantitativní, a tedy nám mohou pomoci rozhodnout o správné organizaci hodnot. Standard intenzity, založený na tom, do jaké míry ovládá zájem celkové chování organismu, umožňuje poměřovat různé fáze téhož zájmu. Standard preference určuje pořadí potenciálních předmětů téhož zájmu. Standard inkluzivity pak určuje pořadí zájmů podle toho, do jaké míry dokážou obsáhnout zájmy ostatní. Tyto standardy jsou vzájemně nepřevoditelné a nesouměřitelné. Přesto Perry ukazuje, že z jejich vlastností vyplývá přinejmenším závazné pořadí jejich aplikace: standard inkluzivity musí být aplikován první, neboť pouze na jeho základě je možné poměřovat různé zájmy mezi sebou. Standard preference je aplikován druhý a standard intenzity poslední.

Odvození standardů kritiky hodnot a jejich závazného pořadí umožňuje Perrymu formulovat ideál *nejvyššího dobra* (*summum bonum*), jenž odpovídá takové organizaci zájmů, v níž všechny zájmy mohou být uspokojovány v nejvyšší možné míře, a zároveň žádný z nich není frustrován. Idea nejvyššího dobra slouží jako standard rozumné organizace zájmů a řešení jejich konfliktů. Snaha o dosažení nejvyššího dobra však rovněž odpovídá zájmu, jenž je ze své podstaty univerzální – Perry jej nazývá zájmem *morálním*. Zvláštností tohoto zájmu je, že jeho indexy jsou ostatní aktuální zájmy a jeho předmětem jejich harmonická organizace. Z toho vyplývá, že morální zájem je nadřazen zájmům ostatním podle standardu inkluzivity. Kritiku hodnot vedenou morálním zájmem proto Perry nazývá *morální ekonomii*.

Jak se nadřazenost morálního zájmu dotýká autonomie estetického zájmu? Podobně jako každý jiný zájem, je i zájem estetický možno podrobit dvojímu typu kritiky: volíme-li mezi dvěma objekty téhož estetického zájmu, anebo mezi dvěma estetickými zájmy, jedná se o jeho interní kritiku, jejíž standardem jsou autonomní estetické principy. Naopak tam, kde musíme volit mezi

estetickým zájmem a zájmy jiného druhu, jde o externí kritiku, v níž má hlavní slovo zájem morální. V *General Theory of Value* prezentuje Perry v krátké pasáži výklad fungování interní kritiky estetického zájmu (Perry 1926, s. 639–641), zřejmě založený na eseji Davida Humea *Of the Standard of Taste* (Hume 1997). V ní Perry tvrdí, že rozhodujícím standardem v případě estetického zájmu je standard preference, a přiklání se k estetickému relativismu, byť mírněnému nárokem na správnost a úplnost zprostředkujících kognitivních soudů.

Silným Perryho tvrzením je, že, navzdory své autonomii v izolaci od ostatních zájmů, je estetická hodnota podřízena morální kritice. Perry představuje trojici důvodů, proč izolovaný a zbytnělý estetický zájem představuje riziko pro ideál morální integrace: (1) snížení praktické a morální vůle měnit své prostředí k lepšímu, (2) tendenci estetizovat neúspěch, konflikt a utrpení, (3) nezávislost estetických hodnot na hodnotách morálních (Perry 1954, s. 342). Zároveň ale také dokládá, že pro svou pozitivitu, názornost a svobodnost založenou v hravém módu může být estetický zájem morální integraci výrazně prospěšný, pracuje-li v jejím zájmu. Tato činnost může mít dvojí podobu. Zjevnou možností je reprezentace morálního ideálu harmonického uspořádání zájmů v uměleckém díle. Z Perryho úvah o povaze estetické a morální harmonie (Perry 1954, s. 343) ale dovozujeme, že autonomní estetický zájem může uměleckou prezentací zdánlivě amorální estetické harmonie obrátit pozornost na ty aspekty současného uspořádání hodnot, v nichž morální zájem podléhá rigidním konvencím a stává se překážkou svému vlastnímu úsilí. Perry sice tvrdí, že estetický zájem se v morální ekonomii musí morálnímu zájmu podřídít (Perry 1909, s. 212), naše analýza ale ukazuje, že vztah mezi nimi je alespoň potenciálně obousměrný.

Pozornost si zaslouží rovněž Perryho pokus rozlišit v oblasti sociální instituce umění mezi estetickou hodnotou a agregátem dalších hodnot, které k uspokojení dominantního estetického zájmu přispívají, a které Perry nazývá „velikostí“ umění (Perry 1954, s. 350–353). Ačkoliv tento

projekt zůstal ve fázi pouhého náčrtu, jenž není schopen odpovědět ani na nejdůležitější otázky po vztahu estetické hodnoty a „velikosti“ umění, jedná se o pozoruhodný pokus odlišit od sebe hodnotu estetickou a uměleckou, jenž předznamenává diskuzi stále živou v současné estetice.

Seznam použité literatury

- BLAU, J. L., 1952. *Men and Movements in American Philosophy*. New York, NY: Prentice-Hall Inc.
- BOMAN, L., 1955. *Criticism and Construction in the Philosophy of the American New Realism*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- FRANKEL, C., 1960. *The Golden Age of American Philosophy*. New York, NY: G. Braziller.
- HOLT, B. et al., 1910. The Program and First Platform of the Six Realists. *Journal of Philosophy, Psychology & Scientific Methods*. Vol. 7, No. 15, pp. 393–401. ISSN 2036-4091.
- HUME, D., 1997. Of the Standard of Taste. In: *Csulb.edu* [online]. © 1997 [cit. 2020-02-02]. Dostupné z: <https://web.csulb.edu/~jvancamp/361r15.html>
- JAMES, W., 2010. *Principles of Psychology*. Boston: Digireads.com Publishing 2010. ISBN 1-4209-3822-3.
- LANGFELD, H. S., 1920. *The Aesthetic Attitude*. Port Washington, NY: Kennikat Press.
- LEE, O., 1945. Interest and Value. *The Journal of Philosophy*. Vol. XLII, No. 6, pp. 141–161. ISSN 2278-3075.
- MARSHALL, H. R., 1894. *Pleasure, Pain and Aesthetics*. London: MacMillan.
- MORPURGO-TAGLIABUE, G., 1985. *Současná estetika*. Praha: Odeon.
- OGDEN, R. M., 1950. „The Esthetic Attitude.” *The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods*. Vol. II, No., pp. 408-413.
- PARKER, D. H., 1930. Value as Any Object of Any Interest. *International Journal of Ethics*. Vol. XL, No. 4, pp. 465–473.
- PARKER, D. H., 1957. *The Philosophy of Value*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- PEPPER, S. C., 1921. The Law of Habituation. *Psychological Review*. Vol. XXVIII, No. 1, pp. 61–71.
- PEPPER, S. C., 1947. *A Digest of Purposive Values*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press 1947.
- PEPPER, S. C., 1950. A Brief History of General Theory of Value. In: *A History of Philosophical Systems (FERM, Vergilius ed.)*. New York, NY: Philosophical Library, pp. 493–503.
- PEPPER, S. C., 1958. *The Sources of Value*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press. ISBN 0-520-01798-6.
- PERRY, R. B., 1909. *The Moral Economy*. New York: Charles Scribner's Sons.

- PERRY, Ralph B., 1914. The Definition of Value. *The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods*. Vol. XI, No. 6, pp. 141–162.
- PERRY, R. B., 1921. *Present Philosophical Tendencies*. Cambridge, MA: Harvard University Press (reprint Forgotten Books 2012). PIBN 1000053766.
- PERRY, R. B., 1926. *General Theory of Value*. New York, NY: Longmans, Green and Co.
- PERRY, R. B., 1945. *One World in the Making*. New York: Current Books, Inc.
- PERRY, R. B., 1954. *Realms of Value*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- PRATT, C. C., 1934. Objectivity of Esthetic Value. *The Journal of Philosophy*. Vol. XXXI, No. 2, pp. 38–45.
- RECK, A., 1964. *Recent American Philosophy*. New York, NY: Pantheon Books.
- SANTAYANA, G., 1955. *The Sense of Beauty. Being an Outline of Aesthetic Theory*. New York: Dover Publications, Inc. ISBN 486-20238-0.
- VOROVKA, K., 1929. *Americká filosofie*. Praha: Sfinx Bohumil Janda.

Publikační, akademická a vědecká činnost studenta

Publikační činnost

HLÁVKA, J., 2016. Americký trávník jako cvičiště občanské ctnosti. *Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et Historica*, Vol. 2, pp. 25–38. ISSN 0567-8293

HLÁVKA, J., 2018. Fatální moc imaginace: Portrét a fenomén psychogenetické smrti. *Vitalita smrti. Odraz tradice smrti v současném myšlení*. Praha: Brkola 2018, pp.11–25. ISBN 978-80-885151-11-1

Akademická činnost

Program Erasmus+ (stáž), Uniwersytet Opolski, Polsko, 29.09.2013 – 23.06.2014.

HLÁVKA, Jan. Fatální moc imaginace: Portrét a fenomén psychogenetické smrti. Praha: Vitalita smrti. Odraz tradice smrti v současném myšlení, katedra elektronické kultury a sémiotiky, Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy, 7. 4. 2016.

HLÁVKA, J. *Two Sources of Human Blindness (and a Hope for Better Sight)* [konferenční příspěvek]. Berlín: American and European Values: Practical Philosophy of John Lachs (Deutsche Gesellschaft, e.V.), 10. 8. – 13. 08. 2015.

HLÁVKA, J. *Value as a correlate of interest. Next round?* [konferenční příspěvek]. Lublin: XI. Zlot Filozoficzny 2015, Katolicki Uniwersytet Jana Pawła II. v Lublinie, 2. 7. – 4. 7. 2015.

HLÁVKA, J. *“The Aesthetic” in Naturalistic Value Theory* [konferenční příspěvek]. Dublin: The American Voice in Philosophy, The University College Dublin, 8. 6. – 13. 6. 2015.

HLÁVKA, J. *Jeffersonův trávník. Mezi občanskou povinností a diktátem dobrého vkusu* [konferenční příspěvek]. Praha: Krása, Krajina, Příroda VII.: Město a příroda, Katedra estetiky filozofické fakulty Univerzity Karlovy, 19. 11. 2013.

Pedagogická činnost

Seminář k estetice 19. století, katedra estetiky FF UK, zimní semestr 2015/2016

Úvod do dějin estetických kategorií, Centrum dalšího vzdělávání, TUL Liberec, zimní semestr 2018/2019